

Euskaldunak Argentinan

JOXE ERRAMUN ZUBILLAGA

J. SAN MARTIN

“Aránzazu” aldizkariak 1976ko apirileko zenbakian zekarren Aztiriren artikulu bat, “Euskaldun jator bat hil da Argentina-n” izenekoa, eta bertatik jakin dut Joxe Erramun Zubillaga Bedaiorraren hil berria. Emigrante baten ibileraz bi liburu argitaratu zituen euskal idazle hau abenduaren 25ean hil zen Buenos Aires ondoko Ramos Mejia herrian.

Erramun Joxe Zubillaga Bedaion sortua zen 1891 urtean eta hogeitau urte zituanerako joan zen Argentinara. Bere bizitzaren azken partean orrialde ederrik idatzi zigun, hizlaxoz, bere ibilereri buruz. Idazki horietatik ikusten dugu euskaldunak urrutiko lur haietan izan dituzten langintzak, jokabideak, okintzak eta ikus moldeak. Zubillaga, bere jakinduria urriarekin ere, oharle bikaina zen, bere lanetatik agiri denez.

Ameriketan ibili ziren euskaldun konkistadore eta emigranteei buruz berri asko bildu zituzten Segundo de Ispizua eta Pierre Lhandek. Baina gure artean gutiago ezagutzen dira Francisco Grandmontagne-ren “Los inmigrantes prósperos” liburuaren orrialdeetan datozenak. Grandmontagne izan zen joan zen mendearan azkenaldean Jose R. de Uriartekin batean “La Vasconia” aldizkaria sortu zuena eta bere zuzendari izan zena. Aipatutako liburu horretan Buenos Aires-ko euskarari buruzko berriak ere ematen ditu. Baina Ildefonso Gurrutxaga azpeitiarra herbesteraturik hara joan zenerako, berak esan zidanez, ez zen ezer gelditzen euskalki berri bat sor zitekean ustezko “euskara bonarense” hartatik. Gainera, liburu hortan argitaratzen dira gure Iparragirrek Ameriketan zehar izan zituen gora beherak, Anjela Kerexeta bere emazte zenari jasoak.

Antzerako liburuak izango dira hor-hemen eta hoiek fixtatu beharra dugu gure herritarren berriak, gizontasun eta gizonkeriekin batean, Amerika aldean izan zituen jokabideak jasotzeko. "Boletín del Instituto Americano de Estudios Vascos" delako aldizkariak Buenos Aiestik holako lan ederrik bildu izan du bere orrialdeetan, baina oraindik gehiago ahalegindu behar litzake. Urteak dira, nere aldetik, mundu irekiari begira tokian tokiko literaturetatik zerbait ezagutu nahirik irakurketa luzeeri loturik ibili nintzena, eta Domingo Faustiko Sarmiento-ren "Facundo" eskuratu nuenan, Argentinako giroaz zerbait jakin nahiaz, harriturik gelditu nintzen liburu berari erantsirik zetorren "Recuerdos de la provincia" ezagutzeaz. Zenbat eta zenbat berri gure jakingarri! Liburu honetaz zerbait idatzia du aipatu dudan Boletín hortan Justo Garate adiskideak, baina bada oraindik zer jaso eta zer iker. Liburu horretan, "Recuerdos de provincia" delakoan, ematen ditu, esate baterako, Malleatarren berriak, Juan Eujenio Malleagandik hasita. Malleatarrak, mediku eta idazle, Argentinaren kulturagintzarako gizon on asko emanak dira, gure egunotako Eduardo Malleara arte behinik behin. Honek beronek ere lan askotan ematen ditu holako berriak; Sarmiento bera ere ahaidekoa bai zen.

Baina emigrazio hoiekin oroitzeaz, euskaldun idazleak ezin ahaztu. Ifar Euskal Herrikoak bertsoz agertu zizkiguten Montevideo-rakoak, esne saltzaileenak eta abar. Baina J. A. Irazustak indianoen ohiturazko eleberri bat idatzi zigan, "Joañixio" izenekoa, eta bere ibileren kontaerak "Bizia garratza da..." izeneko liburuan. Bigarren hau tristea da, gehienetan tristeak diren bezala munduz mundu irten beharra izan duten gizonen bizitza. Orainago Sabin Irizarrek eskaini zigan "Txingo", gertaldi eta ibilkeriak, euskara bizi eta gihartsu batean. Baina haritik landa joan ez gaitzan, bedaiotarragana itzuliko gara.

Hamabi urte datoz Auskoa liburtegiak Joxe Erramun Zubillagaren "Lardasketa" argitaratu zuenetik. Berrogetahamar urte kasik euskaraz mintzatu gabe igaro ondorean hasi zen Zubillaga bere "ibilli-aldiak lardazkatzen" euskara idatzian jartzeko. Lehenbizi, Nafarroa eta Gipuzkoa tarteko Bedaioko mendietan artzai izana, gero Bahia Blanca-n esne-salketan aritu zen zazpi urtez. Handik, aspertu zanean, Buenos Aires-era jo zuen eta beste irabazpiderik ezin aurkituz, hasi zan han ere esneketari. Ondorean, kafe-etxe, bat hartu zuen bere kontura eta morroi bat ipini zuen esnepartitzen. Eta hogetahamazazpi urte zituela ezkondu zen Mariana Saldubehere lapurtarrakin. Baina bere irabazpide nagusia geroago eraiki zuen: Beti Jai izeneko frontoia, edari eta janari tokiekin. Urteen joan-etorrian tratulari zuhurra bihurtu zen, eta Argentinako dirua beheraka ikusi zuenean, balio handiz saldu zuen etxe hori. Hastapen latz haiek egoki garaituaz dirutu zen.

1969. urtean “Euskaldunak Argentina’n” izeneko liburua idatzi zuen, 1972an Buenos Aires-ko Ekin euskal argitaldaria inprimatua. Liburu honetako euskara ez da berdina, neolojismoz beterik dator, euskara bizi eta jatorretik lehen liburua baino urrutiago noski. Honegatik, bere irakurketa nekezagoa eta aspergarriagoa da. Baina agiri jakingarri asko dakarzki.

Beste bi libura utzi omen ditu argitara gabeak: “Ene sorterria” eta “Aralafo lapurra” izenekoak. Lehenengoan bere sorterriaren adiarazpen zehatz bat ematen omen du eta bigarrenean Aralar mendian gertatu zen lapurketa baten kondaira. Behar bada argitaratu zituen biak bezain onak ez dira izango eta gutiago bigarrenaren euskara motaz badatoz.

Dena dela, hor daude “Lardasketa” eta “Euskaldunak Argentinan” bi liburuak euskaldunok munduz mundu zer izan diranen historiagintzarako kronika bezala, eta euskal literaturaren baliagarri.

J. S. M.